

Den lille rödbetsförsäljaren

Av Samad Behrangi

(Översättningen är en bearbetning av den översättning som återfinns i *Den lilla fisken – Iranska dikter och noveller*. Ordfront 1974.)

För några år sedan var jag lärare i en by. Vår skola bestod bara av ett rum som hade ett fönster och en ytterdörr. Den låg inte mer än hundra meter från byn.¹ Jag hade trettiotvå elever, femton av dem gick i första klass, åtta i andra, sex i tredje och tre i fjärde klass. Jag hade skickats dit i slutet av hösten. Då hade barnen varit utan lärare i två tre månader, och de blev mycket glada när de såg mig och började föra oväsen. Under de första dagarna var det få barn som kom,² (men) till sist lyckades jag samla ihop eleverna från fälten,³ mattvävningsfabriken och lite varstans och få dem till skolan. När barnen blev sysslolösa gick nästan alla till Haji Gholi mattvävarens fabrik. De duktigaste tjänade 10-15 rial om dagen. Denna Haji Gholi hade kommit från staden. Det var just det som han tjänade på.⁴ I staden ville arbetarna ha betalt i förskott och de nöjde sig inte med mindre än 4 tuman.⁵ Men i byn var den högsta lönen 25-35 rial.

Jag hade inte varit i byn mer än i tio dagar då det började snöa och frysa till. Vi klistrade papper över springorna i dörren och fönstret⁶ för att kylan inte skulle tränga in. En dag gav jag tredje och fjärde klass en diktamen. Första och andra klass var ute. Det var soligt och snön hade blivit mjuk och slaskig. Genom fönstret såg jag att barnen hade omringat en herrelös hund och kastade snöbollar på den.⁷ På sommaren jagade de hundarna med stenar och lerklumpar, på vintern med snöbollar.

Strax därefter hördes en svag röst bakom dörren:

- Jag kommer med rödbetor, barn! Jag kommer med heta och söta rödbetor!

Jag frågade ordningsvakten:

- Mash Kazem,⁸ vem är det där?
- Mash Kazem sade: Det är ingen främling, herrn⁹... det är Tariverdi, herrn... På vintrarna säljer han rödbetor... Vill Du att jag skall be honom komma in?

¹ Ordagrant: dess avstånd till byn...

² Ordagrant: tills fyra fem dagar haltade klassen

³ Ordet betyder egenligen 'obebott land, ödemark, stäpp, fält' och står här för att barnen ägnat sig åt att vara herdar eller tagit del i jordbruksarbetet under den tid då det inte funnits någon skola.

⁴ Dvs att flytta sin fabrik till landet.

⁵ 1 tuman = 10 rial. Rial är den officiella myntenheten, men alla i Iran tänker i tuman, dvs en 10 gånger större enhet.

⁶ Tänk Er att det fanns lite springor mellan bräderna och att fönstret inte satt riktigt tätt i ramen.

⁷ Ordagrant: på dess huvud och ansikte.

⁸ Ordningvakten hette så. Mash är en titel för personer som varit i Mashhad på pilgrimsfärd.

⁹ Notera hur mycket barnen kallar läraren 'herrn'.

Jag öppnade dörren och Tariverdi kom in med sin rödbetsgryta. Han hade en gammal bomullsschal lindad runt huvudet.¹⁰ På ena foten hade han en galosch och på den andra en vanlig herrsko. Han hade en kavaj som räckte honom till knäna och hans händer var gömda under kavajärmarna. Hans nästipp hade blivit röd av kylan. Han såg ut att vara 10-12 år. Han hälsade och ställde grytan på marken. Han sade:

- Går det bra om jag värmer mina händer?¹¹

Barnen förde honom fram till kaminen och jag erbjöd honom min stol, men han satte sig inte. Han sade:

- Nej herrn. Det går bra att sitta på golvet.

Också de andra barnen hade kommit in när de hörde Tariverdis röst, och det hade blivit fullt liv i klassen. Jag fick lugn på dem allihop.¹² När Tariverdi hade värmt sig lite sade han:

- Vill du ha rödbetor, herrn?

Utan att vänta på mitt svar gick han fram till sina rödbetor och tog bort den smutsiga¹³ duken som täckte grytan. En behaglig doft steg upp från rödbetorna. En hornskaftad kniv tillhörande "Sardari"¹⁴ låg på rödbetorna. Tariverdi valde en rödbeta och lade den i min hand och sade:

- Det är bäst att du skalar själv, herrn... Det är möjligt att mina händer... jag¹⁵ är ju från landet... jag har inte sett (hur det fungerar i) staden... jag känner inte till seder och bruk (där)...

Han pratade som en gammal erfaren man. Jag kramade rödbetan i min hand. Det smutsiga skalet gled av och en lysande, vacker röd färg blev synlig. Jag tog ett bett. Den smakade mycket sött.

Nouruz längst bak i klassrummet sade:

- Herrn, ingens rödbetor är så söta som Tariverdis, herrn.

Mash Kazem sade:

- Herrn, hans syster kokar (dem) och han säljer... hans mor är sjuk, herrn.

Jag tittade på Tariverdi. Ett vackert, moget leende fanns på hans läppar. Han hade knutit upp bomullsschalen. Hans hår täckte hans öron. Han sade:

- Alla har något arbete (för sin försörjning), herrn, och det här är mitt arbete.

Jag sade:

- Vad är det med din mor, Tariverdi?

¹⁰ Ordagrant: runt sitt huvud och ansikte.

¹¹ Ordagrant: tillåter du att jag värmer mina händer. Notera att han inte niar läraren. Han använder 2 person singular, inte plural. Att använda *šomā* är inte så vanligt på landet som i städerna. Det anses tillhöra "civiliserat beteende".

¹² Ordagrant: jag placerade dem alla på sin plats.

¹³ Orden *čerk o čand rang* betyder smutsig och mångfärgad, men står som ordpar, dvs de många färgerna är inte ursprungliga i tyget utan det är smutsen.

¹⁴ Det stod alltså Sardari inristat på kniven. Det framgår inte om det var Sardari som ägde kniven eller om han tillverkat den.

¹⁵ Här refererar Tariverdi till sig själv i första person plural. Det kan man göra på persiska och det visar en ödmjuk ton.

Han sade:

- Hon kan inte röra sina ben. Byäldsten säger att hon är förlamad. Jag vet inte riktigt vad som han hänt, herrn.

Jag sade:

- Din far...

Han avbröt mig och sade:

- Han är död.

Ett av barnen sade:

- Han kallades Asgar, smugglaren, herrn.

Tariverdi sade:

- Han var en bra ryttare. Till slut blev han en dag skjuten uppe i bergen och dog. Ordningmakten sköt honom. De sköt honom till häst.

Vi pratade lite om både det ena och det andra, han sålde rödbetor för ett par tre qeran (=rial) till barnen och gick. Han tog inte betalt av mig. Han sade:

- Den här gången är du min gäst, nästa gång betalar du. Bedöm mig inte utifrån att jag är från landet,¹⁶ lite vett och hyfs begriper jag mig på, herrn.

Tariverdi gick i snön mot byn och vi hörde hans röst när han sade:

- Hallå, rödbetor! Jag kommer med heta och söta rödbetor, (gott) folk!

Två hundar sprang runt honom och viftade på svansen.

Barnen berättade mycket för mig om Tariverdi. Hans syster hette Sulmaz. Hon var två tre år äldre än han. När deras far levde hade de ett hus och levde gott, men sedan¹⁷ blev de fattiga. Först systemen och sedan brodern gick och arbetade hos Haji Gholi mattvävaren. Efteråt blev det bråk mellan dem och Haji Gholi och de slutade (arbetet).

Reza Gholi sade:

- Herrn, Haji Gholi, den skurken, ställde till besvär för hans syster. Han hade onda avsikter gentemot henne, herrn.¹⁸

Abolfazl sade:

- He..herrn, Tariverdi ville döda, herrn, Haji Goli med en vävkam, he...

Tariverdi hälsade på i skolan en eller två gånger varje dag. Ibland kom han också efter att ha sålt färdigt sina rödbetor och satt med och lyssnade på lektionen. En dag sade jag till honom:

- Tariverdi, jag har hört att du har bråkat med Haji Gholi. Kan du tala om för mig hur (det gick till).

Tariverdi sade:

¹⁶ Ordagrant: se inte på att jag är från landet.

¹⁷ Dvs när fadern hade dött.

¹⁸ Ordagrant: han tittade på henne med ond avsikt, dvs. omoral i tankarna.

- Det är en gammal historia, herrn. Den vill jag inte besvara Dig med.

Jag sade:

- Jag skulle till och med bli väldigt glad över att få höra allt om bråket av dig personligen.¹⁹

Sedan började Tariverdi tala och sade:

- Förlåt så mycket, herrn, jag och min syster arbetade sedan barndomen hos Haji Gholi, d.v.s. min syster hade börjat före mig (och) jag arbetad under hennes ledning.²⁰ Hon tjänade två tuman och jag lite mindre än hon. Det var för ett par tre år sedan. Min mor var sjuk igen. Hon arbetade inte men hon var inte heller sängliggande. Det fanns 30-40 andra barn också på fabriken – de finns fortfarande där – och vi hade fem sex förmän. Jag och min syster gick (till arbetet) på morgonen och kom hem till lunch. Sen gick vi (igen) på eftermiddagen och kom tillbaka i kvällen. Min syster hade på sig chador²¹ men hon dölde inte ansiktet för någon.²² Förmännen var som fäder för oss och de andra var ju barn och Haji Gholi var ju chef. Herrn, nu på sistone brukade den förbannade Haji Gholi komma och ställa sig bakom oss två och stirra på min syster och ibland klappade han också henne eller mig på huvudet och skrattade helt omotiverat och så gick han förbi. Jag tog inte illa upp eftersom (jag tänkte att) han var vår chef och visade omsorg om oss. Det gick ett tag. En torsdag när vi skulle få vår veckolön gav han en tuman extra till min syster och sade:
 - Er mor är sjuk, använd det för henne.

Sen skrattade han mot min syster på ett sätt som jag inte alls tyckte om. Det verkade som att min syster blev rädd. Hon sade ingenting, och vi två, herrn, kom (hem) till vår mor. När hon hörde att Haji Gholi hade gett extralön till min syster blev hon fundersam och sade:

- Ni tar inte emot extrapengar hädanefter.

Från och med dagen därefter såg jag att förmännen och de större barnen tusslade och tasslade med varandra och viskade saker och ting som det verkade som att de inte ville att jag och min syster skulle höra. Herrn, nästa torsdag gick vi sist av alla för att få lön. Haji själv hade sagt att vi skulle komma till honom när han hade fått det lugnt omkring sig. Haji gav 15 rial²³ extra och sade:

- Imorgon kommer jag hem till er. Jag har något att prata mer er mamma om.

Sen skrattade han min syster i ansiktet, vilket jag inte alls tyckte om. Min syster blev alldeles blek och sänkte blicken.²⁴ Ursäkta mig, herrn. Du sade själv att jag skulle säga allt, de femton rialen kastade jag mot Haji och och sade:

- Herr Haji, vi behöver inte extrapengar. Min mamma tycker illa om det.

¹⁹ Ordagrant: Min lycka skulle till och med komma mycket av att från vitlök till gul lök (ett ordspråk som betyder: i detalj) från din egen tunga höra förklaringen om ert bråk.

²⁰ Ordagrant: under hennes hand.

²¹ Heltäckande fotsid slöja där endast ansiktet är bart.

²² Ordet *digar* betyder 'vidare, ytterligare' och syftar på att systemen inte täckte ansiktet mer än det som naturligt doldes av slöjan.

²³ *Hezar* (1000) kom efter en devalvering att bli lika med 1 *rial*.

²⁴ Ordagrant: huvudet.

Haji skrattade igen och sade:

- Var inte dum, kära du. Det är inte åt dig och din mamma för att ni skall tycka illa eller bra om det.

Sen tog han upp de 15 rialen och tänkte pressa in dem i handen på min syster, när min syster backade och sprang ut. Jag började gråta av ilska. Det låg en vävkam på bordet. Jag tog den och kastade iväg den. Vävkamen skar upp hans ansikte och det började blöda. Haji skrek och bad om hjälp. Jag sprang ut och fattade inte vad som hände därefter. Jag kom hem. Där satt min syster på huk bredvid min mor och grät. Herrn, på kvällen kom byäldsten. Haji Gholi hade klagat på mig och hade också sagt:

- Jag har för avsikt att bli släkt med dem, annars skulle jag ha överlämnat pojken till ordningsmakten och de skulle ha gett honom vad han förtjänar.²⁵

Sedan sade byäldsten:

- Haji har skickat mig att fria (för hans räkning). Blir det ja eller nej?

Haji har fortfarande sin fru och barn i staden, herrn. Han har också fruar i *sighe*-äktenskap²⁶ i fyra andra byar. Ursäkta mig, herrn, han är som en stor gris. Fet och rund med kort grånat skägg, en uppsättning löständer av vilka några är guldänder och så har han ett långt radband i sin hand. En stor, fet gammal gris.²⁷

Min mamma sade till byäldsten:

- Om jag så hade hundra döttrar skulle jag inte ge en enda till det där gamla svinet.²⁸ Vi har sett nog (av sådant folk). Du vet ju själv, byäldste, att sådant folk inte kommer och blir släkt med oss bybor på riktigt.

Byäldsten sade:

- Det stämmer. Haji Gholi vill ha ett *sighe*-äktenskap. Men om Du inte accepterar kommer han att sparka barnen, och sen blir det problem med ordningsmakten och annat, det skall du också veta.

Min syster satt på huk bakom min mor och sade mellan snyftningarna:

- Jag kommer inte att gå till fabriken mer, han dödar mig, jag är rädd för honom.

Morgonen därpå gick inte min syster till jobbet. Jag gick ensam. Haji Gholi stod vid dörren och snurrade på sitt radband. Jag blev rädd, herrn, och gick inte nära. Haji Gholi som hade förbundit såret i sitt ansikte med ett tygstycke sade:

- Pojken min, kom och gå in, jag skall inte göra dig något illa.²⁹

Jag kom skräckslagen närmare honom men just då jag skulle till att passera genom dörren tog han mig om handleden och kastade mig ut på fabriken's gårdsplan och satte igång att slå mig

²⁵ Uttrycket *pedar-e kasi dar āvordan* betyder ungefär att plåga livet ur någon (ordagrant: 'att dra fadern ur någon').

²⁶ Tidsbegränsade äktenskap, tillåtna i shi'a-islam.

²⁷ Orden *dur az šomā* är en artighetsfras som ordagrant betyder: 'långt borta från er' och innebär 'jag skulle inte vilja säga sådana ord i er närvaro'.

²⁸ *Kaftār* betyder egentligen 'hyena'.

²⁹ Ordagrant: jag hara inget arbete med dig.

med knytnävarna och sparka mig.³⁰ Till slut befriade jag mig ur hans grepp och jag sprang och tog samma vävkam som dagen före. Han hade slagit musten ur mig.³¹ Jag skrek:

- Din³² nu skall jag visa vem du har som motpart. Jag kallas ”son till Asgar, smugglaren”.

Tariverdi drog ett andetag och sade åter:

- Herrn, jag tänkte döda honom där och då. Arbetarna samlades och tog mig hem. Jag grät av ilska och kastade mig till marken och svor. Det forsade blod ur såret i mitt ansikte. Till sist lugnade jag mig. Vi hade en get. Jag och min syster hade köpt den för 20 tuman. Vi sålde den och överlevde ett par månader på lite pengar som vi hade sparat. Till sist gick min syster till bagerskan och jag tog³³ alla jobb jag kunde få.

Jag sade:

- Tariverdi, varför gifter sig inte din syster?

Han sade:

- Bagerskans son är förlovad med henne. Jag och min syster håller på att skaffa fram hemgift för att hon skall (kunna) gifta sig.

I somras åkte jag på semester³⁴ till samma by. Jag träffade Tariverdi i ödemarken med 40-50 getter och får. Jag sade:

- Tariverdi, grejade du din systers hemgift till slut?

Han sade:

- Jo då, hon har till och med gift sig... nu håller jag på att samla pengar till mitt eget bröllop. Jo, sen min syster flyttade hem till sin man har min mamma blivit ensam. Hon behöver någon som kan vara ett stöd för henne³⁵ och lyssna till vad hon har på hjärtat...Det blev oartigt. Förlåt mig, herrn.³⁶

³⁰ Ordagrant: med knytnävar och sparkar föll han över min själ.

³¹ Ordagrant: han hade slagit mig till soppa och kadaver.

³² Grova svordomar, ord som egentligen har sexuell anspelning, som de flesta svordomar i Iran har, inte som på svenska åkallan av onda makter.

³³ Ordagrant: gick efter.

³⁴ Ordet *gardeš*, betyder ’promenad, oplanerad resa, resa utan speciellt syfte’, d.v.s. denna gång åkte han inte som lärare utan bara för nöjes skull.

³⁵ Ordagrant: ta henne under vingen.

³⁶ Det oartiga ligger i att man inte får tala om att man själv vill gifta sig. Tariverdi försöker släta över det med att det är hans mor som behöver en svärdotter men han blir ändå inte nöjd med ursäkten och ber om förlåtelse för att han tog upp detta ämne.